

III. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК

УДК 343.17

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.088

Олефір Л. І.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та криминології, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4565-8968;

Борисенко А. А.,

студентка 1-го курсу магістратури, Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-6054-8807

КЛАСИФІКАЦІЯ СТАДІЙ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглянуто поняття та сутність стадій судового провадження, досліджено їх характерні ознаки. Обґрунтовано класифікацію стадій судового провадження та виявлено корелятивні зв'язки між ними.

Встановлено, що стадії кримінального процесу розглядаються як взаємопов'язані та самостійні частини кримінально-процесуальної діяльності, кожна з яких характеризується певними особливостями кримінально-процесуальної форми.

З'ясовано, що стадії кримінально-процесуальної діяльності характеризуються колом суб'єктів, низкою процесуальних дій та процесуальних рішень.

Кожна стадія відокремлюється одна від одної підсумковим процесуальним рішенням, яке розмежовує попередню стадію від наступної, завершує вчинення сукупності процесуальних дій, які притаманні попередній стадії, та дає можливість проводити наступні процесуальні дії.

Ключові слова: *стадії, судове провадження, кримінальне провадження, класифікація, процесуальні дії.*

Постановка проблеми. Дослідження поняття кримінально-процесуального провадження та його стадій набуває особливого значення, адже кримінальне провадження та його стадії є тим фундаментом, на якому повинно будуватися подальше визначення системи кримінального процесу (кримінального провадження) та характеристика диференціації кримінальної процесуальної форми.

Сьогоднішні сталі підходи до розуміння системи кримінального процесу, яка утворюється із сукупності окремих стадій, що послідовно змінюють одна одну, не відповідають сучасним філософським уявленням стосовно системності і не відображають багатогранність кримінальної процесуальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою статті є праці вітчизняних процесуалістів, зокрема: Ю. П. Аленіна, Ю. М. Грошевого, А. В. Молдована, О. П. Кучинської, В. Т. Маляренка, С. М. Мельник, М. І. Пашковського та інших. Проте, незважаючи на інтерес до дослідження питання структури кримінального процесу, проблема його стадійності залишається маловивченим аспектом.

Формулювання мети. Метою статті є аналіз правової природи та вироблення авторського погляду на класифікацію стадій судового провадження.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України від 13.04.2012 р. № 4651-VI встановлює, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України [1].

Шульга А. О. зазначає, що «кримінальний процесуальний закон України повинен бути не тільки ефективним збірником норм права, які регулюють притягнення особи правопорушника до кримінальної відповідальності у світлі завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), але ще й гарантією реалізації цих завдань. При цьому під час реалізації завдань кримінального провадження не допускається порушення сталих прав і свобод людини» [2, с. 127].

За змістом та системою кримінальна процесуальна діяльність є складною і формалізованою за певним передбаченим законом порядком. Її порівняно автономні частини, сукупність кримінальних процесуальних дій, що спрямовані на вирішення конкретного завдання та характеризуються певними ознаками, становлять зміст окремих проваджень. Процесуальні провадження є визначальним системоутворювальним структурним

елементом юридичного процесу, різновидом якого є кримінальний процес [3, с. 169].

Слід звернути увагу на те, що кримінальна процесуальна діяльність проходить певні етапи, які характеризуються колом суб'єктів, процесуальних дій та процесуальних рішень. Стадія – певний момент, період, етап у житті, розвитку кого-, чого-небудь, які мають свої якісні особливості. «Стадія кримінального процесу (кримінального провадження) – це порівняно відокремлена його частина, що характеризується специфічними завданнями, колом суб'єктів, кримінальними процесуальними діями та правовідносинами, а також колом процесуальних рішень. Кожна стадія відокремлюється одна від одної підсумковим процесуальним рішенням, яке розмежовує попередню стадію від наступної, завершує вчинення сукупності процесуальних дій, які притаманні попередній стадії та дає можливість проводити наступні процесуальні дії, а також втрату (набуття) попередніх (нових) процесуальних прав учасників кримінального провадження та припинення (вступу) в попередні (нові) процесуальні відносини» [4, с. 22].

Кримінальне провадження України являє собою системну діяльність, що складається зі стадій та окремих проваджень. Законодавець застосовує термінологічне словосполучення «стадії кримінального провадження», а не «стадії кримінального процесу». Вважаємо, що це пов'язано з тим, що законодавець ототожнює поняття «кримінальний процес» і «кримінальне провадження» та розглядає їх як синоніми.

Про виділення стадій як окремих етапів кримінально-процесуальної діяльності згадується в п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України, п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України, п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК України, ч. 5 ст. 53 КПК України, п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК України, ч. 1 ст. 221 КПК України.

Слід звернути увагу, що у ч. 1 ст. 3 КПК України законодавець надав визначення лише двом стадіям кримінального провадження: стадії досудового розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України) та притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Гуртієва Л. М. зазначає, що «визначення інших стадій кримінального процесу в ч. 1 ст. 3 КПК України відсутнє, що є непослідовним, оскільки законодавець створив ситуацію неоднозначного трактування (розуміння) системи стадій кримінального провадження України» [5, с. 101].

Так, автори першого науково-практичного коментаря до КПК України виділяють такі стадії: «1) внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 2) досудове розслідування; 3) підготовче судове засідання; 4) судовий розгляд і ухвалення судового рішення за його результатами; 5) апеляційне провадження; 6) касаційне провадження; 7) перегляд судових рішень Верховним Судом України; 8) перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами; 9) виконання судових рішень» [6, с. 26].

Разом з тим звернемо увагу, що «початок стадії досудового розслідування в КПК України визначено некоректно та неточно. Такі, у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що стадія досудового розслідування «починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР)...». Таким чином, за межами кримінального провадження залишається діяльність, яка полягає у прийнятті заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК України), можливого проведенні до внесення даних до ЄРДР огляду місця події (ч. 3 ст. 214 КПК України), а також діяльність з оскарження відмови у внесенні даних до ЄРДР до слідчого судді (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), розгляді скарги слідчим суддею (ст. 306 КПК України), ухвалення ним відповідного рішення (ст. 307 КПК України) та ін. Усі зазначені дії врегульовані КПК України, тому є процесуальними та здійснюються в межах стадії досудового розслідування. Вважаємо, що доцільно початком стадії досудового розслідування вбачати подання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення або самостійне виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» [7, с. 248].

Деякі науковці визначають п'ять стадій: «1) досудове розслідування (п. 5 ч.1 ст. 3 та Розділ III КПК України): досудове

слідство (щодо кримінальних правопорушень); дізнання (щодо кримінальних проступків); 2) притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч.1 ст. 3 КПК України); 3) судове провадження у першій інстанції (Розділ IV КПК України): підготовче провадження (Глава 27 КПК України); судовий розгляд (Глава 28 КПК України); винесення судового рішення (Глава 29 КПК України); 4) судове провадження з перегляду судових рішень (Розділ V КПК України): провадження у суді апеляційної інстанції (Глава 31 КПК України); провадження у суді касаційної інстанції (Глава 32 КПК України); провадження у Верховному Суді України (Глава 33 КПК України); провадження за нововиявленими обставинами (Глава 34 КПК України); 5) виконання судових рішень (Розділ VIII КПК України)» [8, с. 241; 9, с. 77].

З таким підходом важко погодитись, оскільки викликає сумніви щодо теоретичної обґрунтованості та доцільності виділяти систему стадій кримінального провадження України відповідно до закріплення певної стадії кримінального провадження в окремому розділі КПК України. Крім того, «стадія» притягнення до кримінальної відповідальності згадується лише у п. 14. ч. 1 ст. 3 КПК України.

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України «притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення».

Вважаємо, що позиція законодавця щодо закріплення притягнення до кримінальної відповідальності як самостійної стадії кримінального провадження України є нелогічною, непослідовною та дискусійною, оскільки суперечить теоретичним положенням науки кримінального процесуального права щодо розуміння поняття, ознак стадії кримінального процесу. Щоб обґрунтувати цю думку, вважаємо за необхідне проаналізувати основні теоретичні положення щодо поняття, ознак стадії кримінального процесу.

Аналіз наукової літератури дає можливість констатувати, що погляди вчених щодо визначення поняття та характерних ознак стадії кримінального процесу принципово не відрізняються між собою. Так, більшість науковців розглядають стадії криміналь-

ного процесу як взаємопов'язані та самостійні частини кримінально-процесуальної діяльності, кожна з яких характеризується певними особливостями кримінально-процесуальної форми. «Розмежування стадій кримінального процесу проводиться за такими ключовими ознаками кримінально-процесуальної форми: а) безпосередні завдання кожної стадії (при цьому більшість стадій виконують перевірку дотримання вимог кримінального процесуального законодавства на попередній стадії); б) особливості реалізації принципів кримінального процесу; в) коло суб'єктів, що здійснюють у конкретній стадії кримінально-процесуальну діяльність та мають відповідні процесуальні права і обов'язки; г) певні часові межі провадження у конкретній стадії; д) процесуальна процедура, властива провадженню в конкретній стадії; е) коло процесуальних засобів, що можуть використовуватися в конкретній стадії; ж) підсумкове процесуальне рішення, яким закінчується провадження у конкретній стадії» [10, с. 21].

Аналіз норм КПК України дозволяє зробити висновок, що притягнення до кримінальної відповідальності не відповідає ознакам стадії кримінального процесу. Зокрема, «законодавець не закріплює часові межі провадження у цій «стадії». У п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що «притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення». Разом з тим, коли закінчується ця «стадія», ухваленням яких процесуальних рішень закінчується ця «стадія», що є підставою для ухвалення підсумкових процесуальних рішень, який процесуальний порядок на цьому етапі кримінального провадження, які способи збирання доказів, на кого покладено обов'язок здійснювати кримінальне провадження на цьому етапі та ін. у КПК України не закріплено» [11, с. 88].

Крім того, Конституційний Суд України у рішенні від 27 жовтня 1999 р. у справі № 1-15/99 зазначив, що притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального переслідування [12]. Поняття «стадія кримінального процесу» та «стадія кримінального переслідування» слід розрізняти, оскільки вони є різними за своєю правовою природою (сутністю). Крими-

нальне переслідування є кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює сторона обвинувачення (слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування) з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Висновки. Вважаємо також за необхідне зазначити, що притягнення до кримінальної відповідальності слід розглядати не як стадію кримінального провадження, а як етап кримінального переслідування. На думку багатьох учених (Ю. П. Алєнін, Т. М. Барабаш, Ю. М. Грошевий, В. Т. Нор, М. І. Пашковський та ін.), притягнення до кримінальної відповідальності не належить до категорії стадії кримінального процесу (кримінального провадження).

Отже, дослідивши класифікацію стадій кримінального провадження, зазначимо, що систему стадій кримінального провадження подамо таким чином: 1) досудове розслідування; 2) підготовче судове провадження; 3) судовий розгляд; 4) провадження в суді апеляційної інстанції; 5) виконання судового рішення; 6) провадження в суді касаційної інстанції; 7) провадження у Верховному Суді України; 8) провадження за нововиявленими обставинами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13, Ст. 88.
2. Шульга А. О. Відносно народовладдя та справедливості в кримінальному провадженні України. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2. С. 125–130.
3. Трофименко В. Кримінальне процесуальне провадження: поняття та ознаки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 169–177.
4. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.
5. Гуртієва Л. М. Система стадій кримінального провадження України. *Митна справа*. 2015. № 5(2). С. 99–104.

6. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренко, Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстиніан, 2012. 1224 с.

7. Гуртієва Л. М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса)* відпов. за випуск Ю. П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 248–253.

8. Леоненко М. І. Особливості стадійної побудови кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серія: Юридические науки. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 238–242.

9. Леоненко М. І. Структура стадійної побудови кримінального провадження в контексті сучасного реформування кримінального процесу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. № 2. С. 75–77.

10. Волколуп О. В. Система уголовного судопроизводства и проблемы ее совершенствования. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс. 2003. 267 с.

11. Нижник Л. Система кримінального процесу та диференціація кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 86–89.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп. *Офіційний вісник України*. 1999. № 44. С. 71–77.

Olefir L.,

Ph.D. in Law, Senior Lecturer of the Department of Criminal, Criminal and Executive Law and Criminology, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4565-8968;

Borysenko A.,

First-year Master student, Educational and Scientific Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6054-8807

CLASSIFICATION OF STAGES IN JUDICIAL PROCEEDINGS

The article highlights the concept and essence of the judicial proceedings stages. The specific features of the proceedings stages in terms of their legal nature, functional purpose and their place in system of criminal proceedings are revealed. The correlative communications with other stages of criminal trial is proved.

The article is based on the analysis of scientific sources, domestic legislation, generalization of the practice of applying legal requirements and scientific knowledge.

It is found out that all stages of criminal process are considered as interactive and separate parts of criminal procedural activities that can be characterized by certain features of criminal procedural form.

It is defined that features of judicial proceedings stages include range of persons, series of procedural activities and procedural decisions. Every stage is separated from one another by the final procedural decisions, which divide the previous stage from the next one, complete implementation of procedural activities specific for earlier stage and afford an opportunity to conduct following procedural activities.

The article also provides an overview of the classification of judicial proceedings stages. The analysis of scientific and legal literature reveals that the procedure of bringing a person to criminal responsibility is be considered as a stage of a criminal prosecution instead of a stage of criminal proceedings.

Summing up the results, it can be concluded that the system of criminal proceedings passes the following stages 1) pre-trial investigation; 2) preliminary proceeding; 3) judicial proceedings; 4) proceedings in the court of appeal; 5) execution of court decision; 6) proceedings in the court of cassation; 7) proceedings in the Supreme Court; 8) proceedings on newly discovered circumstances.

Key words: *stages, judicial proceedings, criminal proceedings, classification, procedural activities.*

References

1. *Criminal Procedural Code of Ukraine*, Law of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI, Update dated 04.10.2021.
2. Shulha, A. O. (2019), "Regarding democracy and justice in the criminal proceedings of Ukraine", *Law Journal of Donbass*, No. 2, pp. 125–130.
3. Trofymenko, V. (2014), "Criminal procedural proceedings: concepts and signs", *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, No. 1, pp. 169–177.
4. Blahuta, R. I., Hutsuliak, Yu. V., Dufeniuk, O. M., et al. (2017), *Criminal procedural law of Ukraine: a textbook*, Lviv: Department of Internal Affairs, Lviv.
5. Hurtiieva, L. M. (2015), "The system of criminal proceedings stages", *Customs Matters*, No. 5, Vol. 2, pp. 99–104.

6. Honcharenko, V. H, Nora, V. and Shumylo, M.Ye. (eds.) (2012), *Criminal Procedural Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary*, Yustynian, Kyiv.

7. Hurtiieva, L. M. (2007), "Methods of gathering and verifying evidence at the preliminary proceedings", *Actual issues of proving in the criminal proceedings*, November 27, 2013: proceedings of the All-Ukrainian Internet scientific and practical conference, Yurydychna literature, Odesa, pp. 248–253.

8. Leonenko, M. I. (2013), "Features of staged construction of criminal proceedings under the new Criminal Procedural Code of Ukraine", *Scientific Notes of Tavriia National V. I. Vernadskyi University: series: Legal Sciences*, Vol. 26 (25), No. 1, pp. 238–242.

9. Leonenko, M. I. (2013), "The structure of stepwise construction of the criminal proceedings under modern reforming of the criminal process", *Bulletin of Kherson State University*, No. 2, pp. 75–77.

10. Volkolup, O. V. (2003), *The system of criminal proceedings and problems of its improving*, Yuridicheskiiy tsentr Press, St. Petersburg.

11. Nyzhnyk, L. (2016), "System of criminal process and differentiation of criminal proceedings", *Entrepreneurs, Economy and Law*, No. 5, pp. 86–89.

12. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of part three of Article 80 of the Constitution of Ukraine (case on parliamentary immunity) dated November 27, 1999, Case No. 9-рп, *The Official Bulletin of Ukraine*, 1999, No. 44, pp. 71–77.